

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TRØST

I BREVE FRA 1700- OG 1800-TALLET

AF FAMILIEPAPIRER

VED

K. A. HEIBERG

EJNAR MUNKSGAARD

KØBENHAVN

1942

*Copyright by
Ejnar Munksgaard
1942*

Printed in Denmark

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V

Forskellig Trøst — Oplysningstidens og Filosofiens.

I et Brev 1763 fra Provst Gabriel Heiberg*) i Norge til Fætteren Gabriel Linde i København i Anledning af Morbroderens Død som en gammel Mand tales der først om Deltagelse og om, at Reflexioner, »naar det aabenbarede Lys kommer Fornuftens til Hielp, giver en Trøst, hvis Sødhed langt overgaaer alt hvad bittert Sielen kan føle i saadan Begivenhed«. Der fortsættes: »Deres Esprit éclairé trænger ikke til nogen Erindring av mig enten om Philosophiske eller Theologiske Grunde ved denne Anledning, men vil dog tillade mig at sige ud hvad ieg nu tænker: Gud skee Lov, at Vi maa døe! En kort Tanke, men sammendraget av alle grunde, og opvakt av et Haab fuldt av Udødelighed; Hvoer bør vi ikke ophøye den Guds Viisdom og Kiærlighed, der har saa høyt opløftet vores Tanker langt over Dødeligheds Grændser, og med et dobbelt u-bedrageligt Lys viiset os, at det er egentlig ikke Død men U-dødelighed, som skal gjøre Beslutning paa dette møysommelige Livs Optog, après s'avoir

*) Var Præst nogle Aar i Bergen, senere Præst og Provst i Gloppen ved Nordfjord en lang Aarrække. — Var derpaa i Bergen igen. Død 1768, 60 Aar gml.

retiré derrière la scène. Hvad Plinius Secundus eenstedz siger til sin Ven om En Stor Mands Død, vil ieg ogsaa her have sagt, dog med højere Overbeviisning end han: [Kort gengivet: om det er rigtigt at kalde det Døden, naar Livet i Mindet i stadig højere Grad er nærværende].

Den ømme Natur og skønsomme Fornuft lærer os vel at savne og begræde vores Dydige Venner i Deres Skilsmisse fra os, kan vel ogsaa i nogen maade lære at moderére Sorgen over Dem, dog kun i saa vidt som vores Naturs Lys kan, og vores Naturlige Egen-Kiærlighed vil, lade De Avdødes Fordeel lige saa vel som vores Forliis, komme i Betragtning, men indtet uden Naadens Lys og Krafft kan indprændte os det Høye Begreb, hvoermed vi priise vores Avdødes Henfart ret Salig, vi glæde os til Samling igien med Dem, vi tage en ret trøste-fuld og levende Opmundtring av Deres Levnets baade Vandel og Endeligt, og endelig med Frimodighed træde i Deres Dyds og Æres Fodspor for at opnaae Deres Maal.«

G. H. vender endnu engang i det meget lange Brev tilbage til samme Sted hos Plinius og beder om, at Modtageren skal tage dette som hans »Hiertes Tolck« og roser ogsaa samme Modtager baade for Taknemmelighed og mandig Philosophie i at kunne moderére dette Hiertets to Slags Udbrydelser, saa at hverken det Eene eller det andet skal siunes for højt dreven.

Et Afsnit i Brevet handler om, hvorvidt *Navnet* skal fjernes fra Morbroderens Gravskrift — som endnu findes ved Helligaandskirken i Kbh. — eller ej. Gabriel Linde havde foreslaaet det; Fætteren mente dog Nej.

Gravskriften:

Her ligger
Arved Christian Linde
Fød i Norge Anno 1683
Jeg var betroet
uden at stille Borgen for mig
Kongens og Landets Penge
i
tre og førgetiuge Aar
og efterlod mig hverken Midler eller Gield
Anno 1762.

*Trøst ved Livets Korthed, Troens Trøst og
Resignation:*

Brev fra O. D. Lütken*) til Fru Rektor Saxtorph i Roskilde i Anledning af Mandens Død (28/6 1787):

Høystærede kiære Søster!

Saa sørgelig, som uforventet var mig den med sidste Post tilmældte Tidende: at kiære Søster saa

---

*) Præst. Bekendt for senere Tider som Nationaløkonomen Malthus' Forgænger (se f. Eks. Biogr. Lex.). — Død 1788. — Lütken's Søn var forlovet med Datteren. »Søster« i Tilskriften er Datidens Ord for kvindelig Slægting, hvad Adressaten her ogsaa var.

pludselig var oversat i Enkestand. — De, der lever længe, maae overleve Mange af hvilke de havde ønsket at overleves. Og dette Dødsfald har jeg megen Føye til at henregne blandt de sørgeligste jeg har oppelevet. — Den Aldmægtige lindre kiære Søsters Sorg! Hendes Tab er stort. Men vor Skiæbne er her ikke anderledes. Samling vil nødvendig medføre Skilsmisse. Lad det være Hendes Trøst i Enkestanden at Hun er og nævnes Enke af saa brav, saa almindelig elsket og berømmelig en Mand, at Mangfoldige føler Tabet og tager Deel i Sorgen med Hende — at Hands Reputation vil opvække en almindelig Velvillighed mod efterladte Enke og Børn. — Frapant er et pludselig Dødsfald. — Men hvilken Dødsmaade er ønskeligere for de vel beredte? Lykkelig dem som Herren bortkalder uden foregaaende langt Leye og varige Smerter. Søg Trøst deri: at hand leed intet og at hun faar ingen Ynk paa den Hun inderlig elskede. Saaledes søger jeg at trøste som kiære Søster saa mig selv. Og hvor frapant og nedslaaende vil denne Tidende ikke blive for min yngste Søn, som af den Sl. Afdøde var bæret med en faderlig Kiærlighed, og med saa megen og varig Godhed overvældet? I Onsdags overreyste hand til Ringkiøbing. Hands Øyne vil vist løbe over naar hand herefter øyner Spirene paa Domkirken i den Bye hvor hand saa ofte har søgt og fundet saa stor Fornøjelse, Undervisning og kiærlig Modtagelse. Ham

maa jeg være betænkt paa at trøste ved Hiemkomst. Jeg for min Part finder bedst deri: At Forsynet fritog den afdøde for Alderdommens medførte Skrøbeligheder. — Hands Enke og Børn hvis Sorg vel endnu foran Erindringen Trøst vil imodtage vil jeg anbefale i mine Bønner til Ham der kand gjøre over alt hvad vi beder og forstaar og tilbede Dem Taalmodighed og Hengivenhed under Hands faderlige Villie. I saadan Forønskning henlever jeg med ald estime

Høystærede kiære Søsters
hulde Broder og ærbødige Tienere
Otto Lütken.

Schiellerup
D. 2den Julii 1787.

Min Farmors Farmor skriver 1798 fra Norge: — — ieg var selv gandske slet og tænkte næppe at leve Aaret om. — — en kiær Veninde mistede jeg i Madame Heiberg, Hendes Død gik mig nær til Hierte — — — ieg savner hende meget — mine Venner gaaer foran, og ieg følger maaskee snart efter, og ieg er fornøyet med min Guds behagelige Villie i alt.

Samme skriver senere til min Far's Morfar:

Elskeligste kiære Søn: — — Din ømme Deltagelse i min dybe Sorrig forsøder de kummerfulde Tancker, som undertiden vil yttre sig hos mig — —

men Guds Villie maa skee, og som Hans lydige Børn maa Vi hengive os i Hans behagelige Villie, og troe, at alt hvad Gud tilskicker os, er til vort sande Beste. Dette alleene kand beroelige et sorrigfuldt Hierte.

Ogsaa Deltagelse fremhæves altsaa som værdifuld.

Et Par andre Breve og Udtalelser: Peter Rørdam tænker sig Muligheden af at blive bedre ved Sorgen, stærkere i Aanden og Menigheden nyttigere.

Og Sorgen nævnes som et Middel til, at vi bedre skønner paa og hjælper hverandre. — Præsten Hans Chr. Rørdam, Peter Rørdam's Broder, betegner »vort hele jordiske Liv« som »kun en Ventetid«. —

At det ikke varer længe, kan i det hele være en Hovedtrøst. Grundtvig synger til Peter Rørdam, sin Svoger og Ven (ved P. Rørdam's Hustrus Død 1866):

Mild er dog Sorgen, som Mindet er kiært,
Mild er og Graaden, som Dugg over Enge,
Hjertet i Eden vort Hjerte er nært.
Skilsmissen varer for Hjerter ei længe. —

Ved en 55-aarig Præstekones Optegnelser og Uddrag fra først i Halvfemserne finder man ved en tung Sorg — en ung Datters Død — ogsaa en Bemærkning som denne: »Først Smerten! saa Al-

voren! saa Vemoden! saa Glemselen! men lagde ikke Tiden noget af sit Slør over Døden, var det ogsaa for svært at leve.« Og der gik her en meget lang og trælsom Tid.

En nær Veninde, hvis Børn i sin Tid var døde, skrev som en velment Trøst ud fra Selvoplevelsens bitre Minder:

— — Deres Sorg forstaar jeg godt, men kan De huske den Dato, som De skriver om, da jeg sad fortvivlet og græd — og De bad mig tænke ogsaa paa andet i Livet, at jeg da spurgte Dem, om De kunde fatte den Sorg — at miste alle Deres Børn? Kjære Fru Heiberg De har flere tilbage.

Mange venlige Hilsener fra

Deres hengivne — —

Sognepræst Karl Kaysers meget yngre Søster skriver til Moderen (fra Fr.havn 6/8 1891) om Svigerindens Død:

Min egen søde Moder!

Aa, hvilken Sorg det dog er, at hun skulde gaa bort fra Karl og alle sine søde smaa Børn. Det greb mig saa stærkt og kom saa uventet, at det ikke var mig muligt at skrive i Gaar. — Den stakkels kjære Karl. Moder, jeg vilde saa gjerne skrive til ham, men sig til ham, at jeg ikke kan nu, hvor han er

saa bedrøvet og Sorgen saa ny og svær, saa jeg er bange, det er ham mere til Plage end til Trøst. —

Karl er jo saa god og from, men lille søde Moder, hvor er det dog svært. — Lille Moder, jeg føler mig lidt ene, Gud give jeg var eder lidt nærmere, man kan lettere bære Sorgen, naar man er sammen. — — Moder, naar jeg ser paa mine smaa Piger og saa tænker paa Karls saa smaa moderløse Børn, saa kan jeg ikke høre op at græde. — — din egen lille bedrøvede Pige

Johanne Marie.

Prof. Harald Westergaard skriver 6/8 1891 fra London:

Kjære Karl.

Med stor Deltagelse har jeg hørt om den Sorg der har ramt Dig.

Erfaringen har lært mig hvad det er for et stærkt Indgreb at miste sin Ungdoms Elskede. Jeg er sikker paa, at Din Hustru har været det samme for Dig, som min Hustru var for mig, et Menneske, der havde havt den samme aandelige Væxt, og som forstod Dig helt igjennem. Døden er kommen saa pludselig her, at Du maa være helt overvældet; mig gav Gud den Naade at blive forberedt igennem et Par Uger, og han hjalp mig derved til at komme paa Knæ. Maatte Du i rigt Maal fornemme Herrens Nærhed og hans store Barmhjertighed

i denne Stund; og maatte det lykkes Dig at være for de smaa, Du nu har at leve for, hvad deres Moder vilde have været.

Med kjærlig Hilsen
Din hengivne
Harald Westergaard.

Faderens Ven Kemikeren Professor Julius Thomsen skriver 4/8 1891 til denne fra Ny Vestergade 11 (efter først at have søgt Forankring for Trøsten i en vis tidligere Svagelighed hos den afdøde): — Svigerdatteren havde ved sin Elskværdighed ogsaa vundet mange Hjærter udenfor Familien, blandt andres ogsaa min afdøde Hustrus. Jeg kan forstaa, hvor dybt dette Tab maa berøre Dem og Deres Hustru, og hvor dybt hun maa blive savnet af Deres Søn og de mange Børn.

Modtag derfor, kjære Ven, min og mine Døtres dybtføjte Deltagelse i Deres store Sorg.

Deres hengivne
Julius Thomsen.

En Præst, en Slægtning, genkalder Erindringen om den afdøde: »med vemodig Glæde ville vi tidt mindes hendes elskelige, blide Skikkelse, der forenede saa megen kvindelig Ynde og barnlig Munterhed med en stille og sagtmodig Aands uforkrænkelige Væsen«.

Fra Hjembæk Præstegaard skriver Valdemar Ravn 6/8 1891 efter bl. a. at have gjort Rede for et Dødsfald i de samme Dage (en Broder): Vorherre hjælpe Dem, kjære Pastor Kayser, og os alle, som i denne Tid føle os sorgfulde og besværede, til ret at kjende den Herre, som vi prædike som »al Trøstens Gud, der trøster os i al vor Trængsel, saa at vi des bedre kunne lære at trøste andre med den Trøst, hvormed vi selv ere blevne trøstede«. Dette Udbytte havde Apostlen Paulus, som han selv siger, af sine Trængsler; maatte vi ogsaa ret kunne gjøre den samme skjønne Erfaring. — —

Og en gammel Ven skriver bl. a.:

Vi maa tilvisse mindes de Ord, at Guds Tanker er ikke vore Tanker og Guds Veie ikke vore Veie, naar Han saaledes bortkalder den unge kjærlige Moder fra Manden og de smaa Børn, samtidig med at vi see *saamange tilsyneladende ørkesløse Tilværelser blive bevarede* til den høie Alderdom. — Gud skjænke Dem Kraft til at bære Savnet uden at gribes af Fortvivlelse; men tvertimod, med Job at kunne sige: »Herren gav og Herren tog, Herrens Navn være lovet«! — (Der indkræves derpaa Oplysninger ikke alene som Udtryk for Deltagelse, men vel ikke mindst som en vis afledende Hjælp.)

Tømrrmester H. Kayser (f. 1817, d. 1895) skriver 5/8 91 til Sønnen, der altsaa i 40-Aars Alderen har mistet sin Hustru, at han vilde ønske

disse Linier kunde sige ham noget som kunde være ham til Trøst, men det kan han desværre ikke, da Sønnen »kender den første og store Trøst og er saa modtagelig for den«, »og Du véd saa godt, at Din Sorg ogsaa er min Sorg«. — — Tiden har dog Lægedom for enhver Sorg, og naar Du maatte komme lidt mildt over den første og strængeste Tid, vil Du ogsaa mærke dette. — Dagen efter skriver han:

»Jeg havde ønsket denne Gang som altid at have evnet at sige Dig nogle trøstende Ord, der kunde mildne Din Sorg og Dit Savn, men jeg kan ikke sige Dig noget, som Du ikke selv kan sige Dig bedre, og at forsikre Dig om, at Din Sorg ogsaa er vor, vilde dog være ganske overflødigt. Der er intet, som Du i den Henseende mangler at vide, men det er en Kamp, som Du selv maa ud-kæmpe og kæmpe ihærdigt i for at sejre. De Vaa-ben, der maa bruges i den, kjender Du godt nok, men den har ogsaa *sin Strategi, som Du maa være villig til at udtænke og følge.**) Jeg tror at Du afviser i Dit Hjerte denne Tale, som en der ikke passer paa Dit Forhold, men jeg kan ikke sige noget bedre end det, der i Modgang har været min Hjælp. Ja, Modgang, vil Du maaske tænke, der

---

*) Tankegangen fra dette sidste Brev er det, der fortættes i Udgiverens Efterskrift her.

er Forskel paa Modgang, min er af en anden Art. Det er sandt, men det er ikke let at maale Modgang.«*)

Afledning, som i det hele taget er Pointet i megen Trøst, vil nogle synes er smaa og lave Ord i en stor Sammenhæng og derfor afvise som en ringe Hjælp. Enhver Stræben mod Trøst maa dog tage det med. Det kan være, at Opfattelsen af Lægen som den, der skal arrangere Trøsten, virkelig er den rette; at det ikke er værst, naar han bliver anvendt og træder til. Han kan have Blik for den Afledning fra Sorgens kun altfor traadte Stier, som kan være saa nødvendig, da ingen uskadt holder det intense ud her.

Sorgen har Tendens til at indsnævre Sindet, saa Erindringen om Tabet bliver det, der alene udfylder og optager. Den sorgfulde føler kun Trang til at besidde Sorgen, vil kun vide af denne. Tankelivet hæmmes og »drejes hele Tiden ind i de samme Baner. — — Sorgtilstanden bliver passiv og grublende. Individet bliver selvopgivende og mister alt Initiativ«. En »Dvælen i Tanken om det tabte« er kun en svag Erstatning. Men uden at det bliver til en Sindssygdом, som ved sine Ytringer utvetydigt giver sig til Kende som det helt usædvanlige og abnorme, kan en svær Sorg, Forskrækkelse eller Skuffelse virke saa voldsomt, at det er en paakrævet

---

*) Der sigtes vel ogsaa til en ung ulykkelig Søn, der tilsidst omkom i Baffinshavet.

Opgave at søge at redde, hvad reddes kan. Og kom saa ikke og sig: »Vi faar ikke læsset mere paa os, end der gives os Kræfter til at bære« — det drejer sig om et Citat. Ugennemtænkt fortolket og anvendt tager man dermed Livet af al Lægekunst og af enhver Stræben mod Forhindring og Helbredelse.

Ved Trøsten skal der sigtes vidt. Som det er udtrykt, skal der forsøges en Paavirkning af Sindets Grundstemning for at redde, hvad der er gaaet itu og i Staa. Der skal en *Igangsætning* og maaske en Ny-Orientering til; det er ikke alene en Bortledning og *Afledning* gennem Overtalelser og Forestillinger, gaaende ud paa, at Livets aktive Opgaver ikke maa glide ud, men netop nu er af Betydning.

Man har alle Dage vidst, at fri Udtalelse om Sorger og Bekymringer var en Fordel og blot Følelsen af Medfølelse en Trøst. Det findes forlængst iagttaget og anført, at Paavirkningen næsten er større ved at høre paa end ved at tale til, da derved den befriende forsikrende Deltagelse, som vækker Tiltro til Afhjælp, tilvejebringes, og der skabes større Selvsikkerhed, ved at vove sig frem og ikke nøjes med blot at høre efter en andens Udviklinger: Det, at ens bedre Jeg drister sig frem for »Autoriteten«, skulde saa virke stærkere end blot at være Tilhører — hvorved Kontakten antages at blive mindre sikker.

Man er vant til at spørge efter alle Muligheder for Behandling og vil gerne staa med Forsøg til Hjælp og Bistand lige saa vel overfor Ulykker af denne Art som overfor andre.

Ved den specifikt sjælelige Side af Behandlingen kunde det jo nok være og er stærkt hævdet, at det ikke saa meget er de logiske Grunde, der virker, men mere den suggestive Indflydelse, hvorved man søger at overtale og sætte igennem, ikke alene ad Forstandens og Erkendelsens Veje, selv om disse samtidig anvendes.

Noget anderledes virker derimod Beskæftigelsesbehandling, ny Beskæftigelse ved Siden af den gamle, nye Interesser, som giver Afledning og Afstand, samtidig med, at eet eller andet ved Arbejdet opnaaet nærmere Maal skaber en vis Tilfredsstillelse ved at sætte Viljen i Gang. Betydningen af Maalene i sig selv er maaske ikke stor. Der skal blot naas til, at Viljen paany og tidlig nok sættes ind. Det kan falde gunstigt og naturligst, at det oprindelige Arbejde ikke samtidig afbrydes eller saa lidt som muligt. I andre Tilfælde vil man trods Indvendingerne lægge Vægt paa, omend nok saa ufuldkomment og foreløbigt, at søge Tiden stærkere udfyldt og nye Interesser skabt.

Man skal ogsaa have hjulpet de Hæmninger frem, som det er af Værdi at oparbejde, og maa overvinde Vanskelighederne, saa Viljen sættes ind.

Det er ikke *Tungsindets* Sympati med Sorgen, der hjælper Mennesker med almindelig Indstilling udover en indtræffende Mangel paa Sammenhæng i Livet. Det hører til Menneskets bedste Egenskaber, at det kan sørge og lide, siger en Filosof derom, men fremhæver ogsaa, at Smerten i sig selv er et Opløsningstegn, der truer Sindets Eenhed og

Sammenhæng. Derfor er det af saa stor Betydning, at der reageres derimod.

I stærke Grader gør Sorgen Tilværelsen til en uudholdelig Byrde, som allerede beskrevet. Fra Livets Synspunkt maa man derfor nødvendigvis søge at modarbejde Sorgen. Den sorgbetyngede er som den Tungsindige, langsom i Beslutning og Handling, præget af Træthed, — »stivnet af Sorg«, stille og initiativløs.

Der maa da ikke finde en overflødig Isolering Sted, men en *Orientering* mod Livet med dets Pligter og Adspredelser. Det er en Forudsætning for sjælelig Sundhed at have Forbindelse med Omgivelsernes som med Samfundets Glæder og Sorger. Bortledning er et foreløbigt Lindringsmiddel. Der skal imidlertid Plan til. Og et Ord som Strategi brugtes da ogsaa ligefrem foran i et Brev.

